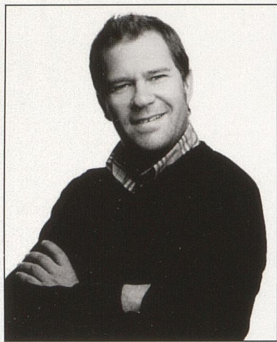

KVINNENE *fra* TROJA

av Euripides, i Don Taylors versjon

DNS DEN
NATIONALE
SCENE

Kjære publikum!

Et gammelt ordtak sier; *Den som ikke kjenner historien er dømt til å gjenta den.* Nå kan man spørre seg om et flere tusen år gammelt mytologisk stoff er historie, og jeg tror at svaret er ja. Jeg tror at tankesettet, problematiseringen og vår måte å fortolke livet på, i høy grad er basert på de gamle grekerne.

Det er tvingene nødvendig å presentere denne krigshistorien, som dessverre er høyaktuell den dag i dag. Krigens redslar, dens meningsløshet og himmelropende gru har ikke forandret seg stort siden stykket ble skrevet. Fremdeles blir kvinner både ofre og våpen i kriger de ikke selv har startet. Hvorfor skal vi så se det spilt ut foran øynene våre, dette grufulle som vi helst ikke vil tenke på har skjedd, og kan skje igjen? Er det for å oppnå det grekerne kalte Khatarsis? En renselse? Kanskje.

Eller kanskje fordi det skjer hele tiden, igjen og igjen. Og kanskje vi bryr oss. For vi er ikke maur eller ulver. Vi er mennesker. Vi vil hviske hete ord til hverandre og lete etter hverandre i mørket.

I vårt nokså fredelige hjørne av verden markerer vi ofte vår avsky mot vold og krig ved å demonstrere. Kanskje dette er et demonstrasjonstog? Kveldens instruktør Bentein Baardson sier "Vi har tatt demonstrasjonstog inn fra gaten. Inn i teatret".

Kanskje vi som sitter og opplever forestillingen sammen, sitter midt i et demonstrasjonstog og vet at kvinner opplever dette og lignende mareritt akkurat nå, og ved å være her og forsøke å forstå stiller vi oss solidariske med dem. Kanskje?

Bjarte

Kvinnene fra Troja

Av Euripides,
i Don Taylors versjon
Oversetter:
Morten W. Krogstad

Regissør:
Bentein Baardson
Scenograf/kostymedesigner:
Ingeborg Kvamme
Lysdesigner:
Torkel Skjærven
Dramaturg:
Bodil Kvamme
Lyddesigner:
Tor Endre Kalvenes
Maskør:
Mette Noodt

MED:
Hekabe (enken etter
Priamos, kongen av Troja):
Marit Østbye
Kassandra (deres datter,
profetinne):
Malin Soli
Andromake (deres

svigerdatter, Hektors enke):
Irene Waage
Talthybios (en gresk offiser):
Stian Isaksen
Menelaos: (kongen av
Sparta)
Gard Skagestad
Helena: (hans hustru)
Marianne Nielsen

Koret: (trojanske kvinner
tatt til fange, skal bli
slavinner)
Sissel Ingri Tank-Nielsen
Merete Armand
Rhine Skaanes
Karin Stautland
Ragnhild Hiorthøy

Inspisient:
Bastiaan van der Pas
Rekvisitør:
Frode Prestegård
Sufflør:
Ewoud van Veen
Statister:

Stian Servoss' og
Bjarte Nødtvedt

Teaterforlag:
Nordiska Strakosch
Teaterförlaget

Musikk: *Agnus Dei* fra
albumet *Want Two* av Rufus
Wainwright

Dekor og kostymer er
produsert på Den Nationale
Scenes verksteder.

Premiere på Småscenen
24. april 2009

Forestillingen varer i 1 time
og 30 minutter uten pause.

Det er ikke tillatt å
fotografere eller gjøre
lyddopptak under
forestillingen.

VIKTIGE NAVN FRA GRESK MYTOLOGI

AFRODITE. Datter av Zevs. Hun er skjønnhetens, familielivets og fruktbarhetens gudinne.

AGAMEMNON. Hersker i Mykene. Han var bror av Menelaos, konge i Sparta. De to brødrene ektet henholdsvis Klytaimnestra og Helena, Tyndareos døtre. Da Helena ble bortført av den trojanske kongesønn Paris, dro de greske høvdinge under ledelse av Agamemnon mot Troja for å hente henne tilbake. Etter ti års kamp ble Troja erobret av Agamemnon.

AKILLES. Gresk helt som deltok i felttog mot Troja.

ANDROMAKE. Datter av Eetion, konge i Theben og gift med Hektor. Ved Trojas erobring tilfalt hun Akilles' sønn, som senere overlot henne til Hektors bror. Homer skildret henne som mønstret på den kjærlige, trofaste hustru.

ASTYANAX. Hektors og Andromakes lille sønn, som etter Trojas fall ble drept av Odyssevs.

ATHENE. Zevs' yndlingsdatter. Gudinne for visdommen, vitenskapen og kunsten – og for krigføring og strategi.

HADES (den usynlige). Dødsrikets hersker, bror av Zevs og Poseidon.

HEKABE. Datter av kong Dymas i Frygia, gift med kong Priamos i Troja. Hun hadde 19 barn, deriblant Hektor, Paris og Cassandra. Etter Trojas fall ble hun slavinne hos hellenerne.

HEKTOR. Trojas ypperste stridsmann, kong Priamos' heltmodige sønn - den eneste som kunne ta opp kampen mot de angripende greske høvdinge. Gift med Andromake og far til Astyanax. Han ble felt og slept etter Akilles' stridsvogn rundt Troja. Siden ble liket overlevert til Priamos. *Iliaden* slutter med Hektors gravferd.

HELENA. Datter av Zevs og Leda. Helena var berømt for sin skjønnhet. Hun ektet Menelaos, som ble konge i Sparta. Senere ble hun med eller mot sin vilje bortført av Paris, som av Afrodite var blitt lovet jordens skjønneste kvinne. Slik ble hun årsaken til Trojanerkrigen. Gjennom hele oldtiden ble hun nevnt som et eksempel på skjønnhet og utroskap.

KASSANDRA. Den ulykkeligste av Priamos døtre i Troja, elsket av Apollon, som gav henne spådomsevnen. Etter Trojas fall ble hun ført av Agamemnon som hans tvungne

elskerinne til Mykene, hvor de begge døde ved Klytaimestras komplott.

MENELAOS. Gresk sagnfyrste, konge i Sparta og en av hovedpersonene i Homers *Iliaden*. Bortførelsen av hans hustru Helena var foranledningen til krigen mot Troja. Etter Trojas fall måtte han flakke om på havet i åtte år. Siden levde han og Helena lykkelig i Sparta.

ODYSSEVS. Ifølge gresk sagn konge på Ithaka. Hoverpersonen i Homers helte-dikt *Odysseen*.

PARIS. Trojansk prins, sønn av kong Priamos og Hekabe. Da han gjette sin fars kveg ved fjellet Ida, ble han gjort til dommer i en skjønnhetskonkurranse mellom gudinnene Hera, Athene og Afrodite. Afrodite lovet ham verdens vakreste kvinne dersom han lot henne vinne, og han skjenket Afrodite prisen. Med hennes hjelp bortførte han den vakre Helena. Dette førte til Trojakrigen.

PRIAMOS. Konge i Troja. Gift med Hekabe, far til 50 sønner, bl.a. Hektor og Paris. Ble etter Trojas erobring drept av Akilles' sønn.

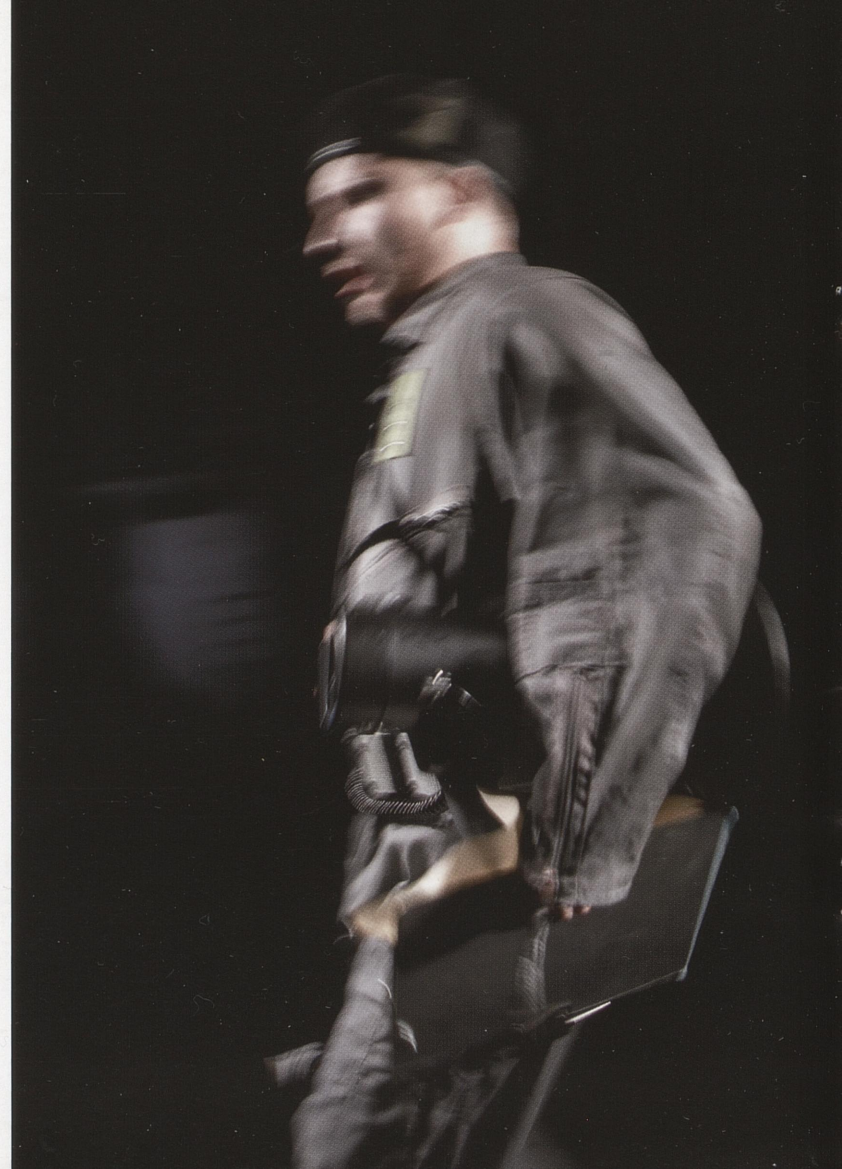
STEDSNAVN

HELLAS. Opprinnelsen til navnet er ukjent. I oldtiden ble det brukt om et mindre område i Thessalia. I klassisk tid dekket det geografisk det som i dag kalles Hellas – unntatt Makedonia og Thrakia. I en mer omfattende betydning betegnet Hellas hele den greske verden, inkludert de greske bosetninger rundt Svartehavet og på Sicilia.

Olympen. Gudenes bolig. Olympen var et hellig område på Peloponnes, viet til guden Zevs.

Sparta. By på sør-Peloponnes. I Homers verk er Sparta Menelaos` by.

Troja. Oldtidsby på Lilleasias vestkyst.

Euripides og *Kvinnene fra Troja*

av Don Taylor

(hentet fra hans innledning til
Krigsskuespillene fra 1990)

Det har aldri vært tvil om hva slags skuespill *Kvinnene fra Troja* er, eller om dets sentrale plass som et av mesterverkene i middelhavsområdet sivilisasjon. Enkelte passasjer av skuespillet er nesten uutholdelig å lese. Når de fremføres på scenen må de berøre følelser og erfaringsnivåer ingen av oss liker å tenke på. Iblant blir man minnet om memoarene til overlevende fra Auschwitz, enten i bokform eller på film, og den underlige følelsen av gru som driver oss til å lese og se videre.

Historien om oppsetningen av skuespillet er kjent. I *Varia historia*, skrevet i begynnelsen av det tredje århundre f.Kr., sier Aelianus: "I den nittiførste Olympiadens første år (415

f.Kr.) konkurrerte Xenokles og Euripides mot hverandre." Xenokles, hvem han nå var, vant førstepremien, med *Oedipus*, *Lycaon*, *Bacchae* og et satyrspill, *Athanas*. Euripides tok andrepremien med *Alexander*, *Palamedes*, *Kvinnene fra Troja* og satyrspillet *Sisyphos*. Vinteren 416-15, et par måneder før skuespillet ble oppført, begikk athenerne en av mange grusomheter i Peloponneskrigen. De beleiret øya Melos, som hadde nektet å gå med i Athens allianse. Da Melos' styrker kapitulerte, drepte athenerne alle menn i stridsdyktig alder, helt ned til gutter i femtenårsalderen. Deretter tok de alle kvinnene som slaver. Det har alltid blitt antatt at *Kvinnene fra Troja* er Euripides' angrep på sine medborgere for den grusomme handlingen, og denne antakelsen er uten tvil korrekt. Det må ha vært et samfunnskritisk verk, ikke bare på grunn av kommentaren om massakren på Melos, men også for den implisitte kritikken av det mislykkete flåteangrepet på Sicilia. Mens Euripides' skuespill ble vist, samlet den store

flåtestyrken seg. Profetien om ulykke for den greske flåten som kom tilbake fra Troja, fordi de hadde vanæret gudenes templer da de ødela byen, må ha vært det verst tenkelige omen for angrepet mot Sicilia. Alle kjente til Homers historie, hvor den greske flåten ble spredt under en storm på vei tilbake, de fleste druknet, og mange av de overlevende kom seg ikke hjem på årevis. I åpningsscenen understreker Euripides denne delen av historien. Det er ikke overraskende at han kom på andre plass etter Xenokles under slike omstendigheter. Det er nesten rart at skuespillet i det hele tatt ble antatt av arkonten. Vi vet ikke hvor hans sympatier lå da han godtok Euripides' trilogi, eller om han så stoffets politiske relevans da det ble satt opp – selv om korets lovprisning av sicilianernes mot og integritet er vanskelig å misforstå. Det er den alvorligste advarsel athenerne kunne få fra en av sine tragediediktere.

Men tragedien på Melos var ikke nødvendig

for å inspirere skuespillet. Krigens historie var full av slike grusomheter, listen er uendelig. Den ble ført nådeløst fra begge sider, mye blod ble spilt. Thukydid gjør det klart at Euripides' advarende stemme ikke ble hørt. I 413 f.Kr. kom en gruppe thrakiere for sent til å slutte seg til reserveflåten til Sicilia. De ble sendt hjem under en athensk kommandant med ordre om å gjøre så mye skade som mulig. De seilte opp det smale sundet ved Euboia, og drepte og ødela på øya underveis. Så krysset de over til Boiotia til byen Mykalessos hvor "de robbet hus og templer, slaktet ned innbyggerne. De sparte verken gamle eller unge, de drepte for fote alle de kom over, – alt levende de så, kvinner og barn. Ikke engang husdyrene ble spart..." Det var massakren på Melos Euripides tenkte på, men det han beskrev, var regelen snarere enn unntaket.

Uten de andre to tragediene i trilogien kan vi ikke være sikre, men det synes som om Euripides hadde laget verket som en kraftfull protest, sannsynligvis med et klart politisk mål. Flåteangrepet på Sicilia ble debattert voldsomt i Athen. Det var ikke bare dumdristig, men betydde også en opptrapping av krigen som stort sett hadde lagt i dvale i en fem års tid.

Sannsynligvis var Euripides mot å starte

opp krigen igjen og mot angrepet på Sicilia. Han brukte den gru og skyldfølelse som måtte ha eksistert hos en del menn etter massakren på Melos som en kraftig påminnelse om hva krig virkelig betydde på det menneskelige plan. Det finnes ikke noe bevis for hvilken politisk innflytelse oppførelsen av skuespillene ved Dionysosfestivalen hadde. Men den må ha vært betydelig, fordi tragediene så ofte omhandler etiske spørsmål som er grunnlag for politiske avgjørelser. Euripides kunne ikke på egen hånd ha presentert et så brennbart skuespill, som sannsynligvis ville provosere dem som støttet krigen. Han må ha hatt mektige venner i tillegg til produsenten som finansierte ham, venner som var i stand til å sikre at Euripides' prosjekt ble valgt ut blant mange andre. Debatten i Athen må ha vært ganske godt balansert. Hvis antikrigspartiet hadde vært i et lite mindretall, ville oppføringen da ha vært tillatt, når dette ville ha fornærmet størstedelen av publikum? Som med så mange andre fascinerende spørsmål om gresk drama, så vet vi ikke svaret. Alt vi vet, er at det ble fremført, men at det ikke vant.

Uansett tror jeg nok en god del mennesker fikk mer enn de hadde bedt om. Det er noe uforsonlig, noe hardt i *Kvinnene fra*

Troja, en kvalitet som ikke etterlater rom for kompromiss. Hovedtemaet er krigens elendighet, det faktum at den forårsaker massedød, skiller mennesker som elsker hverandre og medfører slaveri og lidelse. Euripides konfronterer oss nådeløst med denne sannheten. Det finnes omtrent ikke et ord i skuespillet om krigens ære og erobringens mannsmot, som stadig var et ideal i den klassiske verden. Unntaket er en liktale over den døde Hektor, som et forsøk fra de beseirete trojanerne på å finne en smule verdighet i sin ulykke. Bortsett fra det er hele skuespillet en stigende klagesang, dødssangen over en by, en kultur, en hel befolkning. Troja står som et symbol for oss alle. Det er selve sivilisasjonen som går under i blod og ild, ikke bare en by. Det er signifikant at skuespillet har ikke noen budbringer med et budskap. Men hva kunne blitt rapportert? Katastrofen finner sted for våre øyne, ikke utenfor scenen. For en mester er formen en tjener og ingen herre, den setter ham i stand til å uttrykke det som må uttrykkes, den er en struktur som frigjør og ikke binder.

I det generelle bildet av krigens gru er det noen spesielt skarpe, presise momenter som viser hva som skjer når menn får våpen i hånd, en menneskelig erfaring vi

under normale omstendigheter ikke vil konfrontere.

Først blir den omtåket Cassandra halt fram - den helliggjorte jomfruen som ikke en gang guden Apollo vil røre. Hun skal bli Agamemnons hore. Euripides skåner oss ikke for noe her, ikke engang for den seksuelle perversiteten som vi kanskje tror er særegen for vår egen tid.

Agamemnon er kåt på Cassandra fordi hun er en helliggjort jomfru. Det er nettopp det at hun ikke kan røres som gjør ham desperat etter å få henne. Det stimulerer den mørke seksuelle fantasien som får menn til å ville voldta nonner. I gresk klassisk kultur er symbolet enda sterkere, en blasfemi som våger å tilskitne det som gudene har erklært for rent. Vi vet allerede hva dette vil koste Agamemnon. Den beåndete Cassandra taler i villelse, og følger opp sin groteske parodi på en kjærlighetshymne med en profeti om den gru som vil ramme Atrevs' hus etter Agamemnons blasfemi. Men vi trenger ikke å bli fortalt at det ikke vil komme noe godt ut av dette. Det utspiller seg en handling uten enhver menneskelig anstendighet rett foran øynene på oss, og vi er ikke i tvil om at den vil bli gjengjeldt.

Et annet skrekkmoment er da barnet Astyanax blir revet ut av sin mors armer.

Når vi ser dette, er det nesten ikke til å holde ut. Som vi kunne vente, er den ledende offiseren en skikkelig kar, han avskyr jobben han er satt til å utføre. Talhybios er en lett gjenkjennelig type. Han hater det han er nødt til å gjøre, sier han, og vi tror ham. Men han gjør det. Talhybios virker moderne, og kanskje antar vi at menn som ham er spesielle for vår egen tid: Familiefaren som leder en fangeleir, forhørstorturisten som går hjem klokken seks og leker med barna sine, morderne som forsvarer seg med at de bare adlød ordre fra overordnede... Euripides så alt dette for lenge siden. Det er nettopp Talhybios' anstendighet som gjør ham til en så sterk skikkelse. Han er som oss. Han vet at det som skjer er galt, det skulle ikke ha skjedd. Men det er han som leder gruppen som tar Cassandra og hoderystende og misbilligende sleper henne med til Agamemnon. Det er han som gir sine vakter ordre om å rive lille Astyanax med makt ut av morens armer. Han er en godhjertet kar, han gjør alt han kan for å lindre kvinnenes sorg over barnet. Men det han egentlig gjør, er å la seg selv bli redskapet som iverksetter skuespillets største grusomheter. Han er sannelig mannen som tørker bort blodet, som prøver å få forbrytelsen til å se bra ut, som skjuler skadene.

Når han forlater Hekabe med den døde sønnesønnen liggende i sønnens skjold, løftes skuespillet opp til det uødelige.

Hekabes klage er den største enetalen i den greske tragedies kanon. Kraften i den overlever enhver oversettelse, fra den mest klossete og gammeldage til den mest prosaisk moderne. Enhver oversetter som tar fatt på den føler sterkt forfatterens nærvær og er fristet til å si: "Kjære gamle venn, jeg skal gjøre så godt jeg bare kan for deg, men jeg skulle ha vært Shakespeare!" Rollen er et av høydepunktene i det kvinnelige repertoar. En skuespillerinne som kan formidle Hekabes sorg er per definisjon på topp innen sitt yrke. Denne hjerteskjærende monologen, dette presise uttrykket av ulykke er den største prøven og den største muligheten. Her taler Hekabe på vegne av enhver kvinne i historien som har mistet et elsket menneske i krig, og særlig for den naturstridige sorgen hos en gammel kvinne som sørger over et ungt liv som ble knust før det fikk en sjanse til å leve. Og mer enn det, hun snakker for alle oss, uansett kjønn, slik Kong Lear gjør det, og protesterer mot smerten, livets urettferdighet og lidelsene som mennesker påfører andre mennesker. Når man leser hennes sorg, er det som å

være i Auschwitz og se på minnesmerkene som har samme budskapet på så mange språk, mens man lytter til vinden som rasler i linene på metallflaggstangen, det er som å avlegge vitnesbyrd på den menneskelige ånds kirkegård, mens man bøyer hodet i bønn om tilgivelse.

Skuespillet er et lyrisk dikt om sorg, en mørk sky som lyses opp av skremmende lyn. Men som ventet når det gjelder Euripides, er vill ironi til stede også. I debatten som utgjør den sentrale delen av Euripides' skuespill, kommer Menelaos for å ta Helena, kvinnen som forårsaket krigen, og slik sett er opphavet til all lidelsen vi er vitne til. Euripides gir oss en mesterlig karakterstudie i rettsretorikk mens Helena argumenterer for sitt liv. Når Menelaos kommer inn, har han tenkt å drepe henne der og da. Helena er også redd, hun ser at en summarisk henrettelse er i emning. Men før denne scenen er over, skjønner vi at det er Menelaos som har tapt. Han er like mye hennes seksuelle slave nå som han var da han tilkalte sine landsmenn og startet en krig for hennes skyld. Helenas makt grenser til det fryktinngytende, det guddommelige. Hun er den destruktive Afrodite i menneskelig skikkelse, og menn vil drepe, torturere, ødelegge og nedverdige seg selv for å få lov

til å kysse skjørtekanten hennes. Instinktets ødeleggende kraft er et av Euripides' sentrale tema. I dette skuespillet er det også klart at Helena/Afrodite får sin vilje. Euripides valgte å inkludere en scene med Helena, ikke bare for å dramatisere den seksuelle kjærlighetens irrasjonelle kraft, men også for å vise det fåfengte i all den lidelse vi har sett og hørt beskrevet i skuespillet. Helena blir ikke straffet, hun og Menelaos vil bo i Sparta som før. Så krigens store mål er tilsynelatende oppnådd. Men var det verd det? Var det derfor alle disse menneskene, en hel generasjon døde? For at Helena skal kunne snurre Menelaos rundt lillefingeren, slik vi har sett at hun alltid har gjort det? Euripides konfronterer oss ikke bare med lidelsen, han stiller oss også et spørsmål. Hvis dette er det vi gjør mot hverandre, og av denne årsaken, kan det da virkelig være verd det?

Det er et spørsmål som må ha gitt gjenlyd i mange atheneres sinn mens de gikk mellom de lange murene mot Pireus og så den store Siciliaflåten samles i bukten.

Oversatt av Tove Jensen Holmås

OM EURIPIDES OG DON TAYLOR

Euripides ble født nær Athen mellom 450 og 480 f.Kr. og vokste opp i en tid da byen var i ferd med å komme seg på fote etter perserkrigene. Hans første skuespill ble oppført i 455 f.Kr. Han skrev i alt omkring hundre. Nitten av dem har overlevd til vår tid. Dette er flere enn alt av Aiskhylos og Sofokles til sammen.. Blant titlene er: *Alkestis*, *Medea*, *Bakkantinnene*, *Hippolytos*, *Ion*, og *Ifigenia i Aulis*. De siste skuespillene hans er preget av desillusjon over det fåfengte i menneskenes streben, og tenderer iblant mot å

gi uttrykk for en absurdistisk filosofi. Et år eller to før sin død forlot han Athen og bodde ved hoffet hos kongen av Makedonia. Der døde han i år 406 f.Kr.

Don Taylor var forfatter og poet. Han regisserte skuespill for teater, radio og fjernsyn. Etter utdannelsen i Oxford ble han leder av BBCs dramaavdeling. Mellom 1960 og 1990 regisserte han nesten 100 skuespill for fjernsyn. Han har dessuten oversatt og instruert Sofokles'

Theben-trilogi, *Kong Oidipus*, *Antigone* og *Oidipus i Kolonos*, og ikke minst tre av Euripides' krigsskuespill: *Ifigenia i Aulis* (regi: Katie Mitchell, opprinnelig på Abbey Theatre i 2001 og på National Theatre i 2004), *Kvinnene fra Troja* og *Helena*. Blant Don Taylors skuespill er: *The Roses of Eyam*, *The Exorcism*, *Daughters of Venice*, *Brotherhood*, *When the Actors come*, *Retreat from Moscow*, *When the Barbarians came*, og hans siste skuespill, *The Road to the sea*. Han døde i 2003.

SKUESPILLERE

Marit Østbye

Malin Soli

Irene Waage

Marianne Nielsen

Sissel Ingri Tank-Nielsen

Merete Armand

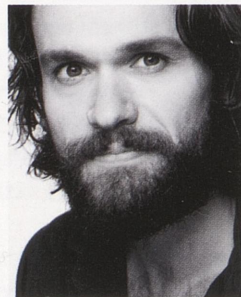
Rhine Skaanes

Karin Stautland

Ragnhild Hiorthøy

Gard Skagestad

Stian Isaksen

DEN NATIONALE SCENE

AS DEN NATIONALE SCENE
Pb 78, Sentrum, 5803 Bergen
tlf: 55 60 70 80, www.dns.no

ANSVARLIG UTGIVER: Bjarne Hjelmeland
REDAKTØR: Ole Klemsdal
I REDAKSJONEN: Bodil Kvamme, Ingeborg
Kvamme og Solrun Toft Iversen.
FOTO: Øystein Klakegg
SKUESPILLERPORTRETTER: Fredrik Arff
GRAFISK UTFORMING: Eva Tuft Design
Program nr. 6 / 2009 Kr. 20

Depotbiblioteket

Kvinnene fra Troja

10sd02363

